

Ольга ЛЯШКО

Головна зберігачка фондів
Національного заповідника
«Глухів»

ПРИКРАСИ З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ ЗАПОВІДНИКА

Прагнення до прикрас з'явилося на зорі формування людського суспільства як один з перших проявів його культури. Ще до появи аксесуарів людина малювала на своєму тілі візерунки, щоб захиститись у небезпечному світі, що її оточував. Першими аксесуарами слугували прості речі, яким приписувалися магічні властивості: квіти, п'р'я, кісточки плодів рослин та дерев, камінці, мушлі, риб'ячі кістки, зуби тварин та бивні мамонта. Підручні матеріали нанизували на тонкі смужки, які скручували зі шкіри тварин, кінського волосу або еластичних рослин. Ці примітивні прикраси були не лише декоративним компонентом вбрання, але відігравали також охоронно-магічну роль, що диктувалось світосприйманням первісної людини, намаганням знайти порозуміння з силами природи.

З розвитком цивілізації прикраси як обереги з древнім магічним змістом змінили своє значення, а поява ювелірного виробництва наділила їх високими художніми якостями. Майстрів-ювелірів називали ковалями по золоту, сріблу і міді. З їх майстерень виходили вишукані предмети церковного вжитку, елементи оздоблення одягу, кінської зброї тощо. Окреме місце серед виробів посідали різноманітні прикраси.

Численні та багатоманітні прикраси дійшли до нашого часу як археологічні знахідки. Їх виготовляли зі скла (монокромне, поліхромне), металу (золото, срібло, різні сплави кольорових металів), глини (фарфор, фаянс), напівкоштовного каменю, іншої сировини (кальцит, кістки, мушлі та ін.). Найбільш розповсюдженими є прикраси для волосся та голови (стрічки, діадеми, шпильки), вушні (сережки, підвіски), шийні (намисто, ланцюжки), грудні (хрестики, фібули, брошки та ін.), ручні (браслети, каблучки, обручки, ланцюжки).

Предмети дрібної металевої пластини: підвіски-лунниці, гудзики-лунниці, гудзики-важки та гудзики-дробниці, персні, псевдокручений браслет, шпильки з голівкою у вигляді двох пташок. Фонди Заповідника

У фондах Національного заповідника «Глухів» зберігаються зразки багатьох найменувань прикрас. Нижня межа їх виготовлення сягає раннього залізного віку, а далі піднімається до епохи модерну. Переважна більшість цих предметів експонується у залах Музею археології Заповідника. Серед розмаїття знахідок цікавими зразками прикрас V–IV ст. до н. е. є бронзова гудзикоподібна нашивка округлої форми з гладкою поверхнею без орнаменту та зооморфна голівка від шпильки у вигляді мініатюрної голови коня з втраченим вухом.

Бронзові та залізні арбалетні фібули презентують вироби III–V ст., які одно-

часно виконували не тільки роль декору, а й застібок для одягу, вважалися оберегами. Фібула з ряду старожитностей кола античності VI–VII ст. зі складною символікою експонується у музеї і відноситься до антропоморфних фібул (має стилізоване зображення людини). Верхня частина символізує небесний світ, нагадує фігуру жінки у широкому одязі, руки якої переходять у голови коней. Кінь у стародавніх слов'ян був пов'язаний з культом Сонця – Ярила. Фігура жінки з'єднана з фігурою чоловіка, і знаходяться вони по відношенню одна до одної своєрідним «валетом». Закінчується композиція головою ящера – символу

← володаря підземного світу. Прикраса київської культури – підвіска – виготовлена з бронзи, трикутної форми, з округлим наскрізним отвором у верхній частині для підвішування. Лицева сторона з заглибленнями (виїмками), котрі заповнювались емаллю червоного, зеленого, синього та білого кольорів (емаль відсутня). В центрі підвіски – виїмка трикутної форми, по бокам – дві округлі з хрестоподібними закінченнями.

Багатоманітні прикраси XI–XII ст. також представлені в експозиції музею. Найбільш уживаною прикрасою давньоруських глухівських красунь були браслети, які називалися обручами, оскільки охоплювали руку. Зразки браслетів, виготовлених з металу та скла, зберігаються у фондах Заповідника. У свою чергу браслети з металу поділяються на пластинчасті і дровоті. Пластинчасті браслети, середня частина яких ширша за кінці, орнаментовані переважно геометричними насічками. Дровоті браслети поділяються на псевдокручені (виготовлені з литого стержня металу)

Антропоморфна фібула з ряду так званих старожитностей кола антив (VI–VII ст.) – експонат зали стародавньої доби

та кручені (закручені між собою декілька металевих дровотів).

Скляні браслети різноманітні за кольором та формою (гладкі, псевдоручені, дрібнокручені та грубокручені). Технологія їх виробництва відома. Спершу склороб виготовляв скляний джгут. Для цього плавив пісок та вапно, додавав оксиди металів для забарвлення скла (зелений колір за допомогою свинцю, червоний – марганцю, синій – кобальту). Щоб отримати візерунок на браслеті, склороб перекручував (щільно чи не дуже) джгут.

Окрему групу становлять нагрудні прикраси. Найпоширеніші серед них – підвіски-лунниці. Їх відносять до культових прикрас, амулетів-оберегів. По формі всі вони мають подібність з півмісяцем, який уособлює родючість і жіночу природу. Виготовлені переважно з бронзи технікою лиття. Прикрашені псевдозерню та геометричним орнаментом.

До найцікавіших нагрудних прикрас можна віднести скляне намисто. Намистини виготовлені із зеленого, жовтого і коричневого скла з підвіскою у вигляді хреста, вписаного в коло, посередині якої є шов, що розділяє її на дві півсфери: верхня має вушко для підвішування на ланцюжок, нижня оздоблена зерню. У колекції є підвіски-бубонці, які також носили в складі намиста, але іноді прикріплювали до шийних гривень. Використовували бубонці також в якості гудзиків, пришивали або підвішували до поясів, іноді ними обшивали спідниці і рукави жіночої сукні. Найчастіше їх носили жінки, але іноді дзвіночки носили й чоловіки. Існує думка, що вони слугували як оберег від злих духів. Підвіска-бубонець має форму кульки, виготовленої з двох півкуль, які стиснуті між собою. Зверху є округле вушко для підвішування.

У фондах Заповідника зберігається близько п'ятдесяти кілець, перстнів-печаток та їх фрагментів (щитків) XII–XVIII ст.: жіночих, чоловічих і навіть дитячих. Перстні та кільця, знайдені на Глухівщині, виготовлялись переважно з бронзи чи свинцево-олов'яних сплавів, рідше срібла. Відомо, що за формою та технологією виготовлення кільця поділяються на круглодротяні, псевдокручені, пластинчасті, які, у свою чергу, поділяються на неорнаментовані з гладкою поверхнею та з орнаментами (прокресленими квадратами, хрестами, крапками, косими вертикальними та горизонтальними лініями та ін.). Вони бувають суцільнолиті і з розізнаними кінцями.

У більшості перстнів фондової колек-

Друзки давньоруських скляних браслетів в експозиції Музею археології

ції втрачені вставки, які, вірогідно, були зроблені з каменю або скла. Зберігся перстень з перегородчастими емаллями та гірським кришталем білого кольору. Найпоширенішим зображенням на щитках є стилізований хрест у вигляді чотирьохпелюсткової квітки. Зустрічається також зображення восьмипелюсткової квітки, яка, вірогідно, є тим же стилізованим зображенням хреста.

Переважну кількість перстнів складають вироби з гладким щитком. Є кілька прикрас, орнаментованих зооморфними зображеннями райського птаха та геральдичними зображеннями орла з повернутою вліво головою. Орел був популярним символом ще у стародавньому Вавілоні; у греків він вважався «царем птахів», у слов'ян – «Божим птахом» і владикою небес. На особливу увагу заслуговують два перстні-печатки з незвичними зображеннями: перший – з тамгою у вигляді гачка, другий – з прокресленими знаками, які нагадують ієрогліфи або літери невідомого письма.

Зупинившись лише на окремих різновидах прикрас, дістаєшся висновку, що у різні історичні періоди завдяки їм люди не тільки підкреслювали свою індивідуальність, власний стиль бути неповторними, а й виконували функцію оберега, захисту від злих сил і природних катаклізмів.

Справа про встановлення у м. Глухові статуї фельдмаршала Румянцева-Задунайського

Надія МІРОШНИЧЕНКО

Вчена секретарка
Національного заповідника
«Глухів»

У процесі вивчення першоджерел, які розкривають історію об'єктів культурної спадщини міста Глухова, у Державному архіві Чернігівської області була виявлена «Справа за рапортом Глухівського міського голови про встановлення у Глухові подарованої князем Сергієм Павловичем Голиціним статуї фельдмаршала Румянцева-Задунайського» (ф. 127, оп. 10, спр. 21). Цей документ містить цікаві, невідомі раніше подробиці появи пам'ятника генерал-губернатору Лівобережної України на центральній площі Глухова.

Авторство статуї П.О. Румянцева-Задунайського належить видатному скульптору французького походження Жаку-Домініку Рашету. Він закінчив Королівську Академію мистецтв у Копенгагені, працював у Франції та Німеччині, був обраний почесним членом берлінської Королівської Академії мистецтв. Ж.-Д. Рашет був призначений модельєр-мастером Імператорського фарфорового заводу в Росії, виконував роботи в галузі монументально-декоративної і портретної пластики, співпрацюючи з Дж. Кваренгі, Ч. Камероном, А.Н. Вороніхіним.

Наприкінці XIX ст. м. Глухову випала нагода отримати у свою власність одне з творінь Жака-Домініка Рашета – статую П.О. Румянцева-Задунайського. Петро Олександрович з 1764 до 1781 року був президентом Другої малоросійської колегії та генерал-губернатором Лівобережної України, головнокомандувачем малоросійських козацьких полків, запорізьких козаків та Української дивізії.

Бронзова скульптура була відлита у 1793 р. на замовлення Петра Васильовича Завадовського, якого за протекцією П. Румянцева Катерина II назначила своїм статс-секретарем та генерал-майором, а пізніше подарувала село в Чернігівській губернії. Тут, у новому маєтку, П. Завадовський установив статую П.О. Румянцева-Задунайського на знак подяки своєму

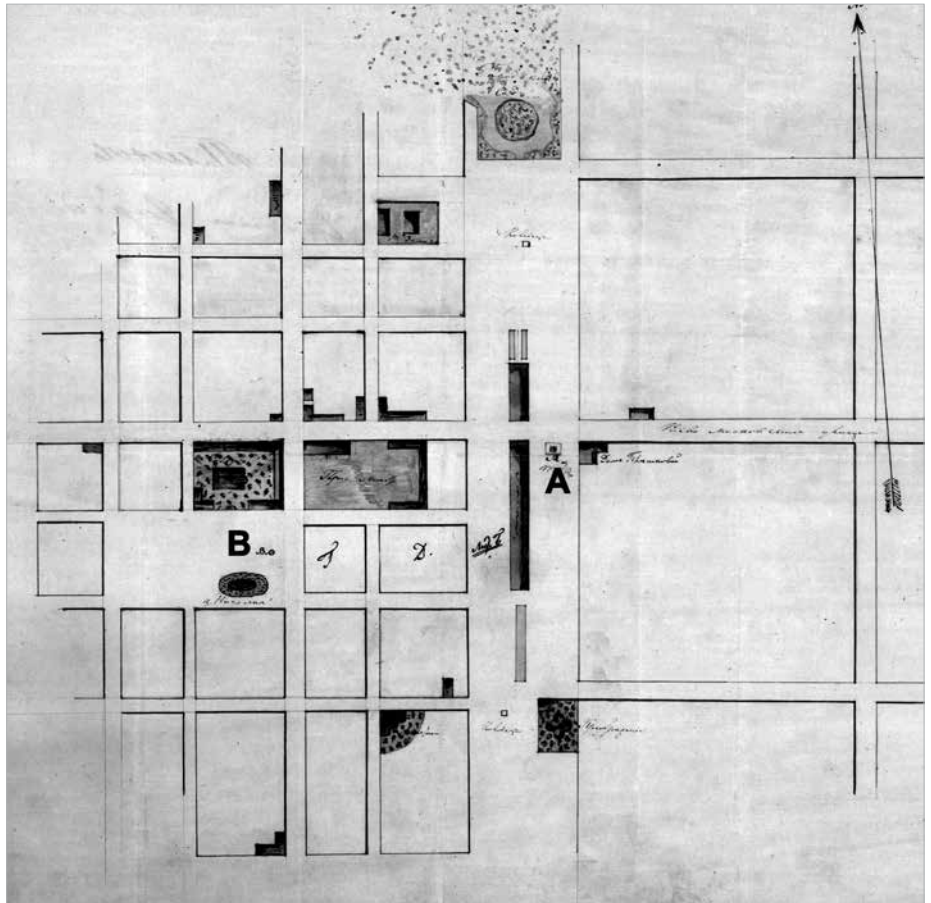

Рис.1. План центральної частини м. Глухова (1866 р.)

товаришу, покровителю та доброчинцю.

Після смерті господаря садиби у 1812 р., його палацово-парковий комплекс декілька разів змінював власників і поступово занепадав. Певний час маєтком володіла родина Енгельгардів, члени якої розпродали багато цінних речей або перевезли їх у свої маєтки. Так статуя П.О. Румянцева опинилася у Смоленській садибі Енгельгардів, а з часом була виставлена на продаж.

Скульптура Румянцева-Задунайського привернула увагу Чернігівського губернатора Сергія Павловича Голиціна. В кінці 1865 р. він, зацікавлений покупкою статуї та доставкою її до Глухова, пише міському голові Ніколі Терещенку: «В г. Смоленск продается статуя бывшего Генерал-Губернатора Малороссии фельдмаршала Графа Ру-

мянцева-Задунайского. В каком виде изображает Фельдмаршала, об этом можно судить из прилагаемой фотографической карточки. Дальнейшее описание этой статуи следующее. Статуя бронзовая, вышеною в 3 аршина 1 вершок (~220 см); плита под нею также бронзовая 18 вершков (~80 см). В квадрате толщиной 3,5 вершка (~15,5 см), вес у статуи и плиты 85 пудов 11 фунтов (~1 т 450 кг)». Далі в листі Сергій Павлович зазначив, що планує купити цю статую та подарувати місту як центру адміністративної діяльності генерала-фельдмаршала. Але попередньо губернатор просив Н. Терещенка узгодити питання стосовно перевезення скульптури, виготовлення для неї постаменту та обрання місця для її встановлення. На це Глухівський міський

← голова відповів: «Я всегда нахожу приятнейшим удовольствием следовать исполнению благих намерений Вашего Сиятельства, и с особою радостью устройство каменного пьедестала принимаю на себя». Постамент було вирішено виготовити із надійного та міцного жорнового каменю, який видобувався у каменоломні Терещенка та Миклашевського. Узгоджувати питання доставки статуї, а також на зустріч із її продавцем та безпосередньо з Чернігівським губернатором до Смоленська відправився купець Яків Петрович Куксін. Результатом цієї поїздки стало придбання бронзової фігури Румянцева-Задунайського за 1500 руб. сріблом, які пожалував С.П. Голіцин.

Незабаром скульптура вже знаходилася у Глухові, але залишалося вирішити ще декілька нагальних питань. Найбільш дискусійним з них виявилось затвердження місця встановлення фігури П. Румянцева.

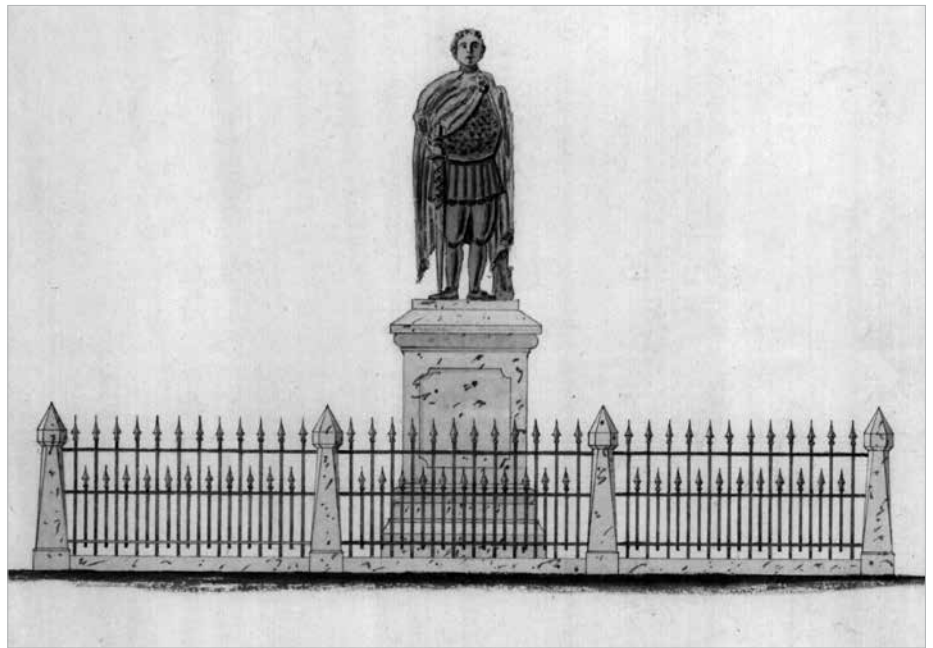

Рис. 3. Проект пам'ятника П.О. Румянцеву-Задунайському у Глухові архітектора О. Гросса

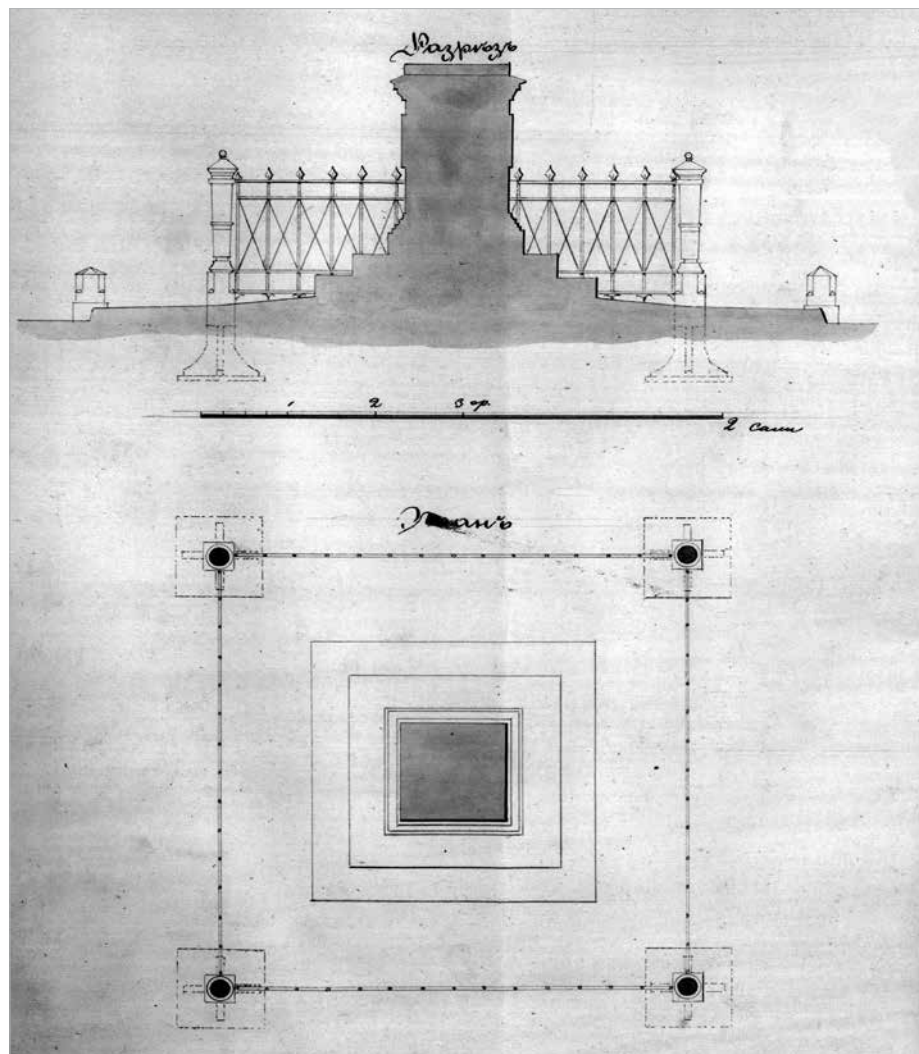

Рис. 2. План підніжжя пам'ятника П.О. Румянцеву-Задунайському (1866 р.)

У листопаді 1865 р. Глухівська міська громада визначила: «Место для постановки статуи избрать площадь против корпуса каменных лавок в виду базарной площади, к которой с одной стороны примыкают присутственные места, где в прежнее время располагался каменный корпус управления Малороссии» (сучасна площа Рудченка, центральна частина). На початку 1866 року містяни змінили свою думку та вирішили, що скульптура Румянцева-Задунайського найкраще буде виглядати в іншому місці. Про це йде мова в черговому листі Ніколи Терещенка до Чернігівського губернатора: «Для постановки статуи имеется ввиду два места. 1-е городская площадь возле Собора, где памятник может быть поставлен между церковью Святого Николая и Соборными лавками, на плане это место означено под литерою В (рис. 1) (сучасне місцезнаходження перонів для посадки та висадки пасажирів біля автостанції). И 2-е городская площадь, где находятся железные лавки. Место для статуи на этой площади предположили мы между домом Плешковой и каменными лавками, так чтобы она на сажень или два была удалена от Киево-Московской улицы, на планах это место означено под литерою А (сучасний сквер Т.Г. Шевченка, місцезнаходження тимчасової споруди для провадження підприємницької діяльності). Последнему месту отдается всеми полное преимущество, потому что здесь статуя будет стоять не только на площади, но вместе с тем и на главной большой улице между тем, как на

Соборной площади она уже не будет иметь такого удобства. План города Глухова с указанием местности, где можно поставить памятник, при сем Вашему Сиятельству честь имею представить».

Здавалося б, місце для встановлення статуї, якому віддали перевагу міський голова Глухова та громада, обрали, але у Губернському правлінні затверджують перший варіант, запропонований у 1865 р. Для виконання цього розпорядження необхідно було розширити базарну площу шляхом знесення старих житлових будинків. Ця проблема не знайшла свого вирішення в поставлені терміни. Стурбований цим і також, напевне, особистим бажанням встановити скульптуру на вподобаному місці, Нікола Терещенко надсилає рапорт Чернігівському губернатору: «Озабочиваясь скорейшею постановкою на приличном месте статуи Генерал-Фельдмаршала Румянцева-Задунайского и приготовить для того все нужное, я, к сожалению моему, не могу привести в исполнение поставку ея согласно Высочайше утвержденному плану потому, что два маломерные квартала, предназначенные на том же плане, вследствие просьб жителей города два раза в приговорах их выраженных к сноске для расширения Базарной площади, остаются до сих пор не снесенными и когда последует разрешение неизвестно. Почему я с согласия общества Граждан города предположил, к скорейшему украшению города, поставить статую на том самом месте, где это первоначально предполагалось, а именно: по большой Киево-Московской дороге, между корпусом каменных торговых лавок и каменным домом бывшим купца Кальченка, против Преображенской церкви, но не приводя это в исполнение сам собою, честь имею покорнейше просить на то разрешения Вашего Сиятельства, причем долгом считаю присовокупить, что за сносом построек с предназначенных к очищению под площадь кварталов перенос статуи на то место, где Высочайше утверждено, я, обще с жителями, принимаю на свой счет. Градский голова». Знесення житлових будинків та розширення базарної площі відбулося у 1873 р., але пам'ятник Румянцеву-Задунайському, попри зобов'язання Н. Терещенка його перенести, залишався нерухомо стояти на одному й тому ж місці до своїх останніх днів.

Тож, основні підготовчі роботи були позаду, залишалося узгодити текст на постаменті пам'ятника. Після недовгих обговорень Губернське правління вирішило подати на підніжжі наступну інформацію: «На лицевой стороне: Генерал-Фельд-

Рис. 4. Пам'ятник П.О. Румянцеву-Задунайському у Глухові. Фото початку XX ст.

маршал, граф Петр Александрович Румянцева-Задунайский / Президент Малороссийской коллегии / 1764–1789 / Non solum armis (Не лише зброєю – девіз роду Румянцевих – Авт.). На правом фасаде: Родился в 1725 году / Умер 8 декабря 1796 / Похоронен в Киево-Печерской лавре. На левом: Генеральная опись Малороссии 1767 года / Битва при Кагуле 1770 года / Мир в Кучук-Кайнарджи 1774 года. На заднем фасаде: Статуя подарена г. Глухову Почетным Гражданином Князем Сергеем Павловичем Голицыным / Поставлена в 1866 году / Основание под статую устроено на свой счет Глуховского городского головы Николая Артемьевича Терещенко, а решетка установлена самими жителями».

Врешті статуя П.О. Румянцева-Задунайського була встановлена на подарованому Ніколом Терещенком постаменті на центральній Києво-Московській вулиці. За день до відкриття пам'ятник мав оглянути Губернський архітектор на предмет дотримання всіх технічних вимог. У звітному рапорті зазначалося: «...имею честь донести, что постановка памятника Графа Румянцева-Задунайского в г. Глухове освидетельствована и постройка произведена прочно, согласно проекту. Губернский архитектор Г. Федоров».

Монумент Румянцева-Задунайського простояв у Глухові до 1919 р., коли

представники нової влади вирішили, що «ненавистные им тираны – капиталист-мирод Терещенко и царский прислужник-милитарист Румянцева» не варті того, щоб стояти в центрі міста і дивитися на них згори вниз. Постановою президії Глухівського військово-революційного комітету від 3 лютого 1919 р. було вирішено: «Пам'ятник Терещенко и Румянцева снять немедленно, дабы не позорить пролетариат перед революцией». Отже, фігури П. Румянцева та Н. Терещенка, який свого часу турбувався про встановлення пам'ятника президенту Другої малоросійської колегії, були скинуті в один день.

До кінця 20-х років XX ст. статуя Румянцева лежала біля заднього фасаду торговельних рядів. На диво, витвір Ж. Рашета був врятований і продовжив своє життя в Глухівському міському краєзнавчому музеї. Існує наступна версія щодо подальшої долі статуї. Під час окупації німці розпиляли її на частини і намагалися вивезти до Німеччини, але на станції Слоут партизани відбили ешелон з награваним майном. Голова скульптури була захована місцевими жителями, у 1943 р. передана на зберігання до Глухівського краєзнавчого музею, а в середині XX ст. у зв'язку із його закриттям перевезена до Сумського обласного краєзнавчого музею.

Світлана ЖУКОВА

Заступниця генеральної
директорки Національного
заповідника «Глухів»

ГЕТЬМАНСЬКИЙ ДВІР ІВАНА СКОРОПАДСЬКОГО У ГЛУХОВІ

На початку XVIII ст. Глухів, географічно розташований на північному кордоні з Московією, був одним із найкрасивіших українських міст. Тим, хто цікавиться його історією, добре знайомий опис священника Іоанна Лук'янова, який, подорожуючи у цей час до Єрусалима і потрапивши до Глухова, занотував: «Дуже zelo лихомани хохли затійливі до хоромного будівництва, у малоросійських містах іншого навряд чи такого міста знайти, краще Києва будівлями і життєм». Не виключено, що саме цей фактор зумовив улаштувати тут гетьманську столицю після руйнації Батурина московськими військами О. Меншикова. Потому 6 листопада 1708 р. на головній площі Глухова під час козацької ради гетьманом Лівобережної України було обрано стародубського полковника Івана Скоропадського, який тримав булаву упродовж 1708–1722 рр.

У новій столичній ролі місто швидко розбудовувалося, розвивалося, прикрашаючись новими цивільними і культовими спорудами. Воно вийшло за межі фортечних стін і стало одним із найбільших у Гетьманщині. У Глухові з'явилися офіційні установи (інституції влади), садиби генеральної старшини, гетьманський двір з домовою кам'яною церквою святої Анастасії, збудованої 1717 р. на місці дерев'яного Воскресенського храму.

Гетьманський двір Івана Ілліча Скоропадського у м. Глухові знаходився на розі сучасних вулиць Терещенків і Спаської і займав частину скверу перед Анастасіївською церквою. Зберігся опис гетьманської садиби І. Скоропадського зі всіма будівлями, зроблений у 1727 р. Згідно цього опису, у гетьманському дворі знаходилися наступні будівлі: погріб; будинок, що складався з двох світлиць, розділених сінями, в яких ще була відокремлена кімната; світлиця поваренна або кухня; хата чорна, призначена для прислуги; будинок, що складався зі світлиці з кімнатою та коморою; хорони з двох світлиць, в одній з яких була влаштована кімната; пекарня; льодник з амбаром; будинок гетьманши А. Скоропадської, що складався з двох світлиць, розділених сінями, окремої кімнати, влаштованої в одній зі світлиць. Ширина двору становила 29, глибина –

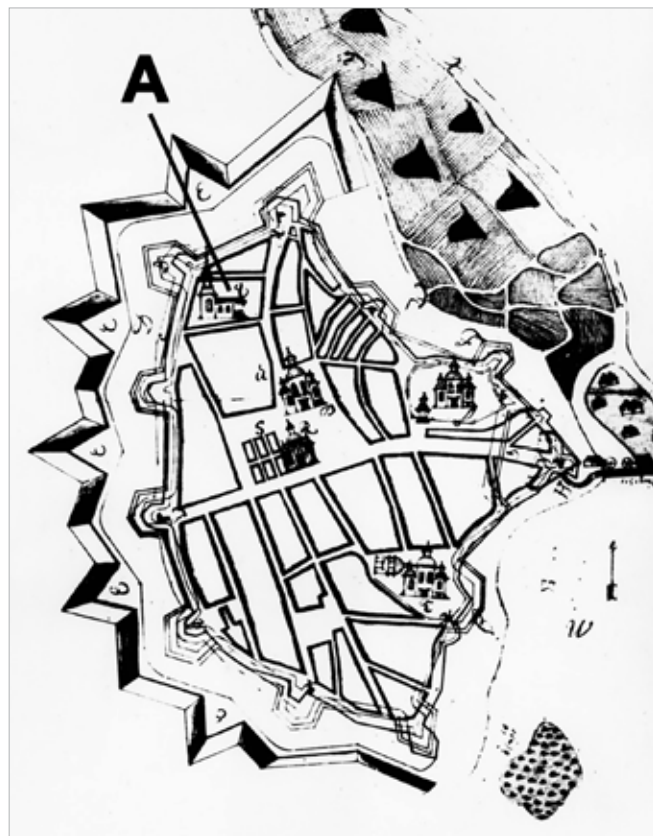
35 сажнів. В останні роки життя гетьмана управителем його двору був Теодор Яснопольський.

І. Скоропадський намагався реконструювати існуючу Глухівську фортецю на засадах нової європейської фортифікації. Але тільки після його смерті до міста запросили кондуктора (*лат. conductor* – людина, яка за відому суму бере на себе підряд) Валлена. Він у 1724 р. розробив план реконструкції укріплень і креслення профілів валів фортеці, яка знаходилась у центральній частині міста. На сьогодні він – найдавніший з відомих планів Глухова XVIII ст., за яким можна визначити обрис церков, соборів, укріплень і кварталів. На плані можна побачити Анастасіївську церкву з ділянкою гетьманського двору І. Скоропадського.

Новий гетьман Данило Апостол (1727–1734 рр.) мав намір перенести свою резиденцію із Глухова в інше місце, але його задум не був утілений в життя. Він не змінив місце розташування гетьманського двору, однак кількість будівель у ньому збільшилась. Так Глухів залишався столичним містом до самого скасування Гетьманщини.

Жоден з будинків гетьманського двору не вцілів. Причиною тому стали пожежі, які протягом XVIII ст. кілька разів знищували майже все місто. Залишки цегли розібрали і перевикористали при відбудові Глухова наприкінці XVIII – на початку XIX ст.

У 2003 р. під час прокладання тепломережі від районного будинку культури до 7-го корпусу Глухівського педагогічного університету ім. Олександра До-

План центральної частини Глухова (фортеці)
кондуктора Валлена (1724 р.). Літерою А позначено
територію гетьманського двору І. Скоропадського

вженка, що проходила в межах ділянки, позначеної на планах XVIII ст. як гетьманський квартал, за участі науковців Заповідника проводилися археологічні розвідки, в результаті яких були виявлені культурні шари давньоруського та пізньосередньовічного часів. Останній був насичений знахідками XVII–XVIII ст.: фрагментами керамічних розписних мисок, горщиків, кахлів, світильників тощо. Неподалік пам'ятки архітектури «Башта водогону» траншея перерізала залишки фундаменту, який тоді був частково досліджений. За попередніми висновками, це можуть бути залишки однієї зі споруд гетьманської резиденції І. Скоропадського. Також були виявлені сліди засипаного рову Глухівської фортеці. Це підтверджує картографічні дані про те, що садиба гетьмана Скоропадського знаходилася у південно-східному куті фортеці поряд з лінією укріплень.

Людмила АРТЕМОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

Глухів – культурний центр Гетьманщини XVIII ст.

Усім давно і добре відомо, що об'єкти матеріальної і нематеріальної культури, які історично зафіксовані на певній території, дуже важливі для формування національного світогляду будь-якого народу світу.

Протягом останніх 30-ти років і до сьогодні українці все ще осмислюють свій безцінний духовний потенціал, набутий минулими поколіннями на землях сучасної України. Багата історико-культурна спадщина, яка зберігається в численних пам'ятках рідної історії та культури, самобутніх традиціях, сприяє процесу відродження країни, а натепер іще й запобігає спробі реального знищення Росією українського етносу, нашої історії, мови, інтелектуального спадку.

Серед багатьох відомих сторінок історії нашої держави є і така, котра називається «Глухівський період в історії України». До того, як окупаційна російська адміністрація остаточно ліквідувала у 1781 році те, що залишалося від «проекту Гетьманщина», а саме Глухів у 1708–1764 рр. був останньою столицею цієї станової козацької держави. За часів столицності Глухів перетворився не тільки на адміністративний, а й на культурний центр України, який міг конкурувати з самим Києвом.

Зараз Глухів, колишня гетьманська столиця, розташована на українсько-російському прикордонні, зберігає національну, культурну та релігійну автентичність, зокрема, і у своєму ар-

Київська брама Глухівських міських укріплень (1766–1769). Сучасний вигляд. Фото Ю. Москаленка

хітектурному обличчі.

Зразком та свідком розквіту Глухова у XVIII ст. є найдавніший із храмів міста – мурована Миколаївська церква. Це – пам'ятка архітектури національного значення, збудована у 1693–1695 рр., коли відбувалася кристалізація національного архітектурного стилю козацької держави. Церква святого Миколая – висотний пам'ятник-монумент, який вражає стрімким злетом архітектурних форм, компактністю та виразністю композиції. Вона до кінця XVIII ст. правила

у Глухові за соборну й була головною спорудою Радного центрального майдану. Перед нею відбувалися козацькі ради, наставляли на гетьманство І. Скоропадського (1708), Д. Апостола (1727), К. Розумовського (1750).

До пам'яток сакральної архітектури XVIII ст. у Глухові належить і мурована Спасо-Преображенська церква (1765), котра будувалася коштом осавула Генеральної армії Григорія Колодзівського. Церква завжди називалася «заградською», бо стояла за межами міських укріплень. Тетраконховий у плані баштоподібний храм зазнав деяких перебудов. Останні робилися з утилітарною метою. Так, у 1867 році із заходу було прибудовано теплу церкву – аби Спасо-Преображенський храм міг вмістити більше вірян і був зручніший для богослужінь. Десь у першій половині XIX ст. при церкві зведено високу багаторусну муровану дзвіницю в стилі класицизму. Дзвіницю зруйнували в 1930-х роках, а культова споруда, витримавши випробування часом, зберіглася й обслуговує парафіян і у наші дні. У 2008 році у Спасо-Преображенській церкві під багаточисельним набілом, олійним пофарбуванням та щільним шаром поверхневих забруднень художники-реставратори виявили унікальний автентичний

Гармата, відлита К. Балашевичем у Глухові.
Чернівецький обласний історичний музей ім. В. Тарновського. Фото Ю. Москаленка

← тичний живопис XVIII ст., що відкриває нам багате духовне та культурне насліддя останньої гетьманської столиці.

Культурному поступу Глухова у XVIII ст. сприяли видатні митці своєї справи, як-от архітектори Андрій Квасов, Іван Мергасов та ін. Завдяки їм у місті втілювалися, крім іншого, й основні засади національного містобудування. Важливими містоформувальними елементами у цей період залишалися фортифікаційні споруди. Збудована у 1766–1769 рр. Київська брама (архітектор А. Квасов) захищала головний в'їзд у місто з заходу, з Київського шляху. Архітектура Київської брами витримана у перехідних стильових формах від бароко до класицизму. Нині – це важливий архітектурний акцент у панорамі історичного центру Глухова та музеєфікована Національним заповідником «Глухів» пам'ятка. У кордегардіях брами експонуються постійно діючі виставки, одна із яких – «Миттевості Великої війни». Художнє оформлення виставки суттєво відрізняється від експозицій такого типу як радянського, так і пострадянського часу – насамперед самим поданням музейних предметів відвідувачам і, що є як ніколи актуальним сьогодні, розповідає про жакливі наслідки збройних конфліктів та трагедії воюючих народів.

У XVIII ст. Глухів – не лише столиця Гетьманщини, а й найбагатше сотенне місто Ніжинського полку та центр бронзоліварництва. На артилерійському дворі у Глухові, який знаходився за межами фортеці і являв собою неправильну у плані чотирикутну ділянку площею близько 6 гектарів, відливали дзвони, гармати для війська. Тут розвивався й такий напрямок ливарної справи, як виготовлення декоративної гармати. Виконуючи старшинські замовлення, майстри переймалися художньою насиченістю й пишністю своїх робіт. Артилерія декорувалася за усіма канонами

Пам'ятники Д.Бортнянському (ліворуч) та М. Березовському (праворуч) у Глухові. Фото Ю. Москаленка

барокового світобачення з присвятами й гербами, грізними левами й міфічними істотами. Ці шедеври української культурної спадщини із Глухова зараз експонуються в українських та зарубіжних музеях. До нас дійшли імена глухівських майстрів-гарматників: Карпо Балашевич, Йосип Балашевич, Іван Горлякевич, Іван Чуевський.

Бурхливому життю Глухова у цей період та розвитку його як культурного центру сприяло й заснування, за ініціативи гетьмана Данила Апостола, у 1729 р. у місті співацької школи. У цьому навчальному закладі готували співаків для придворної співацької капели. Щорічно двадцять учнів протягом одного-двох років навчалися у школі, де засвоювали «київський» і «партесний» спів, нотну грамоту, гру на скрипці, бандурі і цимбалах, спів у чотириголосному хорі та хоре-

ографію. Учні Глухівської співацької школи співали в хорі Миколаївської церкви, обов'язково відвідували хорові та симфонічні концерти, опери й балети при дворі гетьмана К. Розумовського. Отже, у XVIII ст. Глухів – це й осередок європейської музичної освіти. Майже за 50 років діяльності школи в ній були навчені більше 300 хористів для придворної співацької капели. Видатні випускники цієї музичної школи – засновники хорового співу, талановиті та неперевершені, всесвітньо відомі композитори Максим Березовський і Дмитро Бортнянський.

Отже, опинившись у центрі важливих історичних і політичних подій, Глухів протягом XVIII ст. сконцентрував у собі стільки духовної енергії та збагатився такими культурними набутками, що й надалі залишався культурним центром на Лівобережжі.

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Людмила АРТЕМОВА

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО